

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2022 Vol. 3

**www.navoiy-uni.uz
www.goldenscripts.navoiy-uni.uz**

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2022 Vol. 3

www.navoiy-uni.uz
www.goldenscripts.navoiy-uni.uz

BOSH MUHARRIR

Shuhrat Sirojiddinov

BOSH MUHARRIR

O’RINBOSARI

Karomat Mullaxo’jayeva

MAS’UL KOTIB

Ozoda Tojiboyeva

TAHRIR HAY’ATI

Zaynobiddin Abdirashidov

Karl Rayxl (Germaniya)

Isa Habibbeyli (Ozarbayjon)

Seyhan Tanju (Turkiya)

Almaz Ulvi (Ozarbayjon)

Benedek Peri (Vengriya)

Vahit Turk (Turkiya)

Teymur Kerimli (Ozarbayjon)

Eunkyoung Oh (Koreya)

Mark Toutant (AQSh)

Boqijon To’xliyev

Qosimjon Sodiqov

Hamidulla Dadaboyev

Nurboy Jabborov

G’aybulla Boboyorov

Vali Savash (Turkiya)

Onal Kaya (Turkiya)

Kimura Satoru (Yaponiya)

Aftondil Erkinov

Rashid Zohidov

Otabek Jo’raboyev

Baxtiyor Abdushukurov

Dilnavoz Yusupova

Qo’ldosh Pardayev

Nodirbek Jo’raqo’ziyev

MUNDARIJA

ADABIYOTSHUNOSLIK

Usmon Qobilov

Alisher Navoiy she’riyatida Xizr obrazi badiiy talqiniga doir

4

MATNSHUNOSLIK

Zilola Amonova, Munavvar Olimova

Huvaydoning yangi topilgan she’rlari

21

Parviz Izzatillayev

“Hasht bihisht” va “Majolis un-nafois” asarlarining matniy tadqiqi

36

Dilnoza Rustamova

Alisher Navoiy devonlarining Turkiston va boshqa hududlardagi toshbosma nusxalari

59

LINGVISTIKA

Song Ho-Lim

O’zbek va uyg’ur-arab alifbosining qarindoshlik munosabatlari (Abdulla Qodiriyning “O’tkan kunlar” asari uyg’urcha tarjimasida aks etgan singarmonizm hodisasi misolida)

78

Jahongir Turdiyev

“Me’rojnoma” asari tilining leksik va morfologik xususiyatlari

93

Anvarbek Turdialiyev

Denov kichik dialektal zonasining xususiyatlariga doir

105

EDITOR IN CHIEF	
Shuhrat Sirojiddinov	
 DEPUTY EDITOR IN CHIEF	
Karomat Mullakhojaeva	
 EXECUTIVE SECRETARY	
Ozoda Tojibaeva	
 EDITORIAL BOARD	
Zaynabiddin Abdirashidov	
Karl Rechl (Germany)	
Isa Habibbeyli (Azerbaijan)	
Seyhan Tanju (Turkey)	
Almaz Ulvi (Azerbaijan)	
Benedek Peri (Hungary)	
Vahit Turk (Turkey)	
Teymur Kerimli (Azerbaijan)	
Eunkyung Oh (Korea)	
Mark Toutant (USA)	
Bakijan Tukhliev	
Kasimjan Sadikov	
Hamidulla Dadaboyev	
Nurboy Jabborov	
Gaybullah Babayarov	
Vali Savash (Turkey)	
Onal Kaya (Turkey)	
Kimura Satoru (Japan)	
Aftandil Erkinov	
Rashid Zahidov	
Atabek Juraboev	
Bakhtiyar Abdushukurov	
Dilnavoz Yusupova	
Kuldosh Pardaev	
Nodirbek Jurakuziev	

CONTENTS	
 LITERATURE	
Usmon Kobilov	
Artistic interpretation of the image of Khizr in the poetry of Alisher Navoi	4
 TEXTOLOGY	
Zilola Amonova, Munavvar Olimova	
Newly found poems of Huvaiddo	21
 Parviz Izzatillaev	
Comparative analysis of “Hasht bihisht” and “Majolis un-nafois”	36
 Dilnoza Rustamova	
Copies of lithographs of Alisher Navoi's diwans in Turkestan and other regions	59
 LINGUISTICS	
Song Ho-Lim	
Historical Relations Between the Uzbek Arabic Script and the Uyghur Ereb Yéziqi: Analyzing Umlaut Phenomenon based on the Uyghur translation of Abdullah Qodiriy's Novel Bygone Days	78
 Jahongir Turdiyev	
Lexical and morphological features of the language of “Mirajname”	93
 Anvarbek Turdialiev	
On minor peculiarities dialectal zone of Denov	105

“Me’rojnoma” asari tilining leksik va morfologik xususiyatlari

Jahongir Turdiyev¹

Abstrakt

Mazkur maqola turkiy “Me’rojnoma”ning til xususiyatlariga bag’ishlangan. Unda asar tilining leksik va morfologik xususiyatlari tilshunoslik nuqtai nazaridan tahlil etilgan. Tilning tarixiy taraqqiyoti jarayonida so’zning morfem tarkibi o’zgarib turgani bois uni tahlil qilishda tarixiylik va hozirgi holat masalasini ajratish muhim ahamiyatga ega. Asarning til xususiyatlarini yoritishda ana shu jihatlarga e’tibor qaratilgan. Maqolada asarda qo’llanilgan shevaga oid so’zlar, Islom dini bilan bog’liq atamalarining qo’llanilishi xaqida ham so’z yuritilgan. Shuningdek, maqolada “Me’rojnoma”da qo’llanilgan so’z va morfemalarning hozirgi o’zbek adabiy tiliga munosabati haqida bahs yuritilgan.

Kalit so’zlar: *turkiy til, leksikologik tadqiq, leksik birlik, morfema, affiks, Islom diniga oid atamalar, forscha so’zlar, arabcha so’zlar.*

Kirish

So’z tekshirishning uslubiy jihati matndagi leksik birlikning asosli qo’llanilayotgani nuqtayi nazaridan mulohaza bildirishni talab etadi. So’zning stilistikada faqat nominativ (atash, nomlash) qirrasini emas, balki estetik vazifasi ham hisobga olinadi. Muayyan matndagi so’z tanlashning tahlili o’sha matn bitilgan davr jamiyatining nutq madaniyati va adabiy til me’yorini belgilashda asosiy o’lchov bo’lib xizmat qiladi. Biron bir matn ustida tadqiqot olib borish birinchi galda uning leksikasi ustida tekshirishdan boshlanishi lozim. So’z matnni anglashning asosidir. Matn uslub jihatdan yondashuv fikrni aniq ifodalashga ko’mak beruvchi so’zni tanlash muammosini keltirib chiqaradi. So’zning to’g’ri tanlangani yolg’iz uslub xususiyati bo’lib qolmasdan, matnning axborot

---

¹Turdiyev Jahongir Zafariddin o’g’li – tayanch doktorant, Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o’zbek tili va adabiyoti universiteti.

E-pochta: jahongirshoh15@mail.ru

ORCID ID: 0000-0001-5244-8542

Iqtibos uchun: Turdiyev, J. Z. 2022. “Me’rojnoma” asari tilining leksik va morfologik xususiyatlari”. *Oltin bitiglar* 3: 93–104.

tashish qimmatini oshiradi va uning mazmun ta'sirini kuchaytiradi. So'zni o'rinsiz tanlash esa fikrni anglashda qiyinchilik keltirib chiqarish barobarida, mantiqiy xatoliklarni keltirib chiqarishi tayin. Leksik birliklarning tanlanish masalasini turkiy tildagi "Me'roj-noma" asari misolida ham ko'rishimiz mumkin.

"Me'rojnoma" asarining tili va matn xususiyatlarining leksikologik jihatdan tadqiqi shuni ko'rsatadiki, asar o'zining til xususiyatlari, leksikasi, gap qurilishi bilan "Nahjul farodis", Rabg'uziyning "Qisasi Rabg'uziy", Rushdiyning "Tazkirat ul-avliyo" singari nasriy asarlarini yodga soladi. Tarjimon asarni ommaga foydasi tegishi uchun so'zlashuv tiliga bir muncha yaqin, sodda va oson uslubda o'g'irishga asosiy e'tiborni qaratgan.

Asar matnida turkiy adabiy tilga mansub barcha so'z turkumlarini, so'z yasash va so'z o'zgartirishda ishtirok etuvchi turli morfemalarni uchratish mumkin. Matnda "aytti", "dedi" fe'llari so'zlovchilar nutqidan keyin keladi. Tilimizda payt va sabab ma'nolarini anglatuvchi ravishdosh yasovchi - gäč affiksi "Me'rojnoma"da ishlatilmagan, uning o'rniga "ersä" "bäsä" so'zlari istifoda etilgan. Asarda o'tgan zamon qo'shimchasi bo'lmish -di affiksi t bilan tugagan so'zlarga qo'shilganda singarmonizmga uchraydi va -t ga aylanadi: *aytti*, *qaytti* kabi.

Matnda hozirgi -dir ning qadimgi shakli – *türür* qo'llangan: *Jabrāil äytti: Bū Ādam payğambar türür. Ängä salām qilğil teb* [Courteille 1882, 7]. (Jabroil aytdi: Bu Odam payg'ambardir. Unga salom qilgin deb).

Matnda kelgan jumalarda qaratqich kelishigi qo'shimchasi o'sha davrda yaratilgan ba'zi asarlarda kelganidek, bir nun tushib qolmasdan so'zga *ng* tarzida emas, balki to'liq -niñ (نيڭ) // niñ, nuñ, iñ shaklida qo'shiladi: *meniñ*, *ewniñ*, *biziñ*. *Bärça ewläriniñ böyläri teñ erdi* [Courteille 1882, 42]. *Tamuqnñ eli äni yerlär* [Courteille 1882, 34]. *Yerdäki xuruzlär taqı münuñ ünin eşitib älär taqı çarlab tasbeh oqurlar. Rasuli alayhi-s-sallām bir kečä biziñ ewdä qonaq erdi* [Courteille 1882, 8].

Jo'nalish kelishigi qo'shimchasi so'zlarga quyidagicha shakllarda qo'shilgan: -gä mengä, -kä kökkä, -qa alarqa, -ğa. *Ersä Täñri ta'äläniñ farmāni birlä avvalgi kökka yettük; Biz kirib ül farištağa salām qilduq*. "Me'rojnoma"da tushum kelishigi qo'shimchasi -ni, -ni, -n tarzida ifodalangan: *Ersä Mikāil Burāqnī tütüb türmüš erdi; Bu ül kişilär türürkim, musulmānlarni zālimlarqa čaqib yavuzluq bilä mälların alur erdilär* [Courteille 1882, 9].

O'rin payt kelishigi qo'shimchasi esa matnda - da "*Jabrāil*

*mengä Tāñri ta'ālāniñ farmāni bilä Qāf tağīda ikki šāhār körgüzdi". -dä bir kečä kündüz**dä**, tarzida so'zlarga qo'shilgan.*

Asarda chiqish kelishigi qo'shimchalari so'zlarga -din "*Yänä bir darvāzad**in** bir darvāzaqa tegünčä bir yığaj yol erdi*"; -din, yaqut**din**; -tin Tañri ta'ālāt**in**, -t'in yaqut**tin** tarzida qo'shilgan.

"Me'rojnama" tilida qadimgi yodgorliklar tilida mavjud ko'plik yasovchi -t, -n qo'shimchalari uchramaydi. Asarda ko'plik faqat -lar//-lär qo'shimchasi bilan yasalgan: *Yänä adina küni hurlar bir-birini körmäk üçün tevalärgä minib, külä öynäyü yürür erdilär* (Yana juma kuni hurlar bir-birini ko'rish uchun tuyalarga minib, kulib-o'ynab yurar edilar).

Matnda so'zlarga sifat yasovchi qo'shimcha -lik qo'shilganda singormonizm holatini kuzatamiz: *misllik, qayğuluq, qalinliğı beş yüz yilliq yol erdi*. Yana sifat yasovchi qo'shimchalardan - güči (eşit-güči) qo'shimchasi so'zga qo'shilganda ham shu holatni kuzatamiz. Bu qo'shimcha - güči ga o'zgarib, eşik saqlağ**uči** ko'rinishida ifoda etilgan.

Asarda sifatdoshlar ğan//gan, mış//miş qo'shimchalari yordamida yasalgan: *Ersä eşik saqlağ**an** farišta kimsän tedi. Zumraddin dunyani qapsamış*.

Matnni tadqiq etar ekanmiz I shaxs birlik va ko'plikda egalik qo'shimchasidan keyin keluvchi o'rin payt affiksi oldidan bir -n orttiriladi: *Yänä havzniñ bir yän**inda** Abu Bakr, bir yän**inda** Umar, bir yän**inda** Usmān, bir yän**inda** Ali türmüş bolğay*.

Asarda so'roq olmoshidan ne (nima?), nečük (qanday?), kim, qačon olmoshlarini uchratamiz.

Matnda bog'lovchilardan esa taqī (yana, ham), bilä, birlä (bilan) bog'lovchilarini uchratish mumkin. "*Bü Yaqub payğambar bilä Yusuf payğambar türür*".

Matnda fe'lning buyruq shakli -ğil qo'shimchasi bilan yasalib, "*Bü nardbanqa čiqğil teb*" (Bu narvonga chiqgin deb) jumlasida ketlirilgan.

Yana -iz qo'shimchasi bilan yasalgan shaklni, "*Siz imāmatliq qilingiz*" (Siz imomlik qilingiz) jumlasida ko'rishimiz mumkin. Bu jumlada ko'proq istak ma'nosi ifodalangan.

"Me'rojnama" matnida bir, ikki, üç, tört, beş, altı, yetti, ön, yigirmä, ötüz, ellik, altmış, yetmiş, yüz, miñ, tümän, san-sağiz sonlarini uchratish mumkin: *Ersä ül eşik saqlağ**uči** farištägä misllik yänä tümän farištä kördüm*. (Keyin o'sha eshik qo'riqlaydigan farishtaga o'xshash yana o'n ming farishtani qo'rdim). *Ül köşk üzäsinda bir kişi kördim* [Courteille 1882, 13]. (U ko'shk ustida bir kishini ko'rdim).

Ül yığačnıñ tübindin tört bulaq çıqıb tört ariqqa kirär. (U daraxtning ostidan to'rt buloq chiqib to'rt ariqqa kirar) *Antaqkim üç yüz altmış künniñ savābi tamām bolğay* [Courteille 1882, 17]. (Shunday qilib uch yuz oltmish kunning savobi bo'ladi).

“Me’rojnoma”da bir qator soʻzlar hozirgi oʻzbek shevalarida uchraydi. “Oʻzbek shevalari lugʻati”dagi 6 ta soʻz aynan “Me’rojnoma”dagi ma’noda qayd etilgan. Ayni ma’noda qoʻllangan soʻzlar: *ilg* - “qoʻl”, *süjük* - “shirin”, *qapıg* - “eshik”, *quyruğ* - “dum”, *sünjak* - “suyak” [Oʻzbek xalq shevalari 1971, 96].

Qiyosiy tahlil natijalari shuni koʻrsatdiki, “Me’rojnoma” asarining turkiy tildagi tarjimasida qoʻllanilgan soʻzlar asosini qarluq lahjasiga xos leksik birliklar tashkil etadi.

“Me’rojnoma” leksikasida shakl va ma’no munosabatiga koʻra shakliiy bir xil, ammo turli ma’no ifodalovchi omonimlarni uchratish mumkin: *ayaq* “oyoq” - *ayaq* “jom”. Ushbu soʻz “oyoq” ma’nosida “*Yänä bir kitābda quyruğı, ayaqlari tevägä oqşar erdi teb äytib türür*” (Yana bir kitobda dumi, oyoqlari tuyaga oʻxshar deb aytilgandir) jumlasida kelgan. *Ayaq* soʻzi “jom” ma’nosida “*Kökädägi yüldüzlärdin artuqraq äniñ tegräsindä ältündin, kümüşdin, yaqut zabarjaddin, injüdin süv içmäk üçün maşrabalar, ayaqlar bar türür*” jumlasida kelgan. *Yığač* “daraxt” - *yığač* “masofa birligi” [Rabgʻuziy 1990, 221]. (Yigʻoch - taxminan 9 km keladigan masofa birligi). *Yığač* soʻzi “daraxt” ma’nosida “*Jabrāil äytti: bü zaqqum yığači türür. Äniñ yemişi ağudın ajiqraq türür*” [Courteille 1882, 34]. (Jabroil aytdi: bu Zaqqum daraxtidir. Uning mevasi zahardan achchiqroqdir). *Sidratu-l-muntaha degän bir uluq yığač türür* [Courteille 1882, 17]. (Sidratu-l-muntaho bir katta daraxtdir) jumllarida kelgan. Bu soʻz “masofa”ni ifodalash uchun “*Besä bir möminniñ bir çadiri bolğay. Uluğluğı altmış yığač bolğay*” (Yana har bir moʻminning bir chodiri boʻladi. Kattaligi oltmish yigʻoch boʻladi.) jumlasida kelgan.

Bir tushunchani turli uslubda, ma’noviy boʻyoqda, darajalab aks ettiruvchi (sinonim) *eşik* - *qapıg* “eshik”, “darvoza”; *yüz* - *jamāl*, *el* - *xalāyiq*, ta’sirchanlikni oshirishga xizmat qiluvchi (antonim) *yumşaq* - *qattiq*, *kečä-kündüz*, *yavuuq* “yaqin” - *yıraq* “uzoq”, *tün-kün* leksik birliklardan iborat. Asar matnida eski turkiy tilidagi sinonim, antonimlar bilan bir qatorda, boshqa tildan oʻzlashgan soʻzlar ishtirokida, sinonimik, antonimik leksik birliklar qoʻllangan: *dunya* - *āxirat* (arabcha - arabcha), *sabr-tāqat* (arabcha-arabcha), *döst-duşman* (forscha-forscha), *xuş-maʼlul* (forscha-arabcha). Tarjimon matnni turkiy tilga oʻgirishda oʻz qatlam va oʻzlashgan qatlam oʻrtasidagi sinonimik munosabatlarda turkiy soʻzlardan keng

foydalangan: *Qapïğ* (turkiy) – *darvāza* (forsiy), *sevünč* (turkiy) - *xuš* (forsiy), *emgäk* (turkiy) – *riyāzat* (arabcha).

Asardagi turkiy soʻzlarning koʻpi hozirda mustaqil lugʻaviy maʼnoda qoʻllanadi. "Me'rojnoma"dagi turkiy soʻzlar hozirgi oʻzbek adabiy tili davridagi isteʼmol darajasiga koʻra quyidagicha ajratildi:

1. Hozirgi oʻzbek adabiy tilida qoʻllanadigan turkiy soʻzlar.
2. Hozirgi oʻzbek adabiy tilida qoʻllanmaydigan turkiy soʻzlar.

Asarda kelgan hozirgi oʻzbek adabiy tilida qoʻllanadigan turkiy soʻzlar: *Qutluq*, *čarlamaq*, *el*, *keč*, *ertä*, *tün*, *qızıł*, *tegirman taš* kabilardir.

"Me'rojnoma"da kelgan hozirgi oʻzbek adabiy tilida qoʻllanmaydigan turkiy soʻzlarga quyidagilarni kiritish mumkin: *Abušqa* (qari, xoʻjayin), *učmaq* (jannat), *tamuq* (doʻzax), *ilg* (qoʻl), *bäsä* (shundan soʻng), *arığsız* - nopok, iflos, *asığ* – foyda yoki foiz, *ayaq* – (suyuqlik ichiladigan idish) kabilar.

"Me'rojnoma"da oʻzlashgan qatlam leksikasi

"Me'rojnoma" leksikasidagi oʻzlashma soʻzlar asar tilidagi oʻzlashgan qatlam leksikasi qoʻllanish darajasiga koʻra quyidagilarga ajraladi:

1. Arab tilidan oʻzlashgan leksik birliklar.
2. Fors tilidan oʻzlashgan leksik birliklar.

Arab tilidan oʻzlashgan leksik birliklar

"Me'rojnoma" leksikasida XI– XIV asrlar eski turkiy adabiy tilida keng qoʻllangan arabcha oʻzlashmalar bilan bir qatorda arab tiliga oid soʻzlar ham uchraydi. Bu soʻzlar Qurʼondan keltirilgan oyatlar, arab tilidagi hadislar va duolarda, shuningdek, matndagi ayrim jumlar tarkibida keltirilgan.

"Me'rojnoma"da qoʻllangan arabcha oʻzlashmalarning oʻzbek adabiy tiliga munosabati quyidagicha izohlash mumkin:

1. Arabcha soʻzlarning eski turkiy adabiy tiliga munosabati;
2. Arabcha soʻzlarning hozirgi oʻzbek adabiy tiliga munosabati.

"Me'rojnoma"da arabcha soʻzlarning eski turkiy adabiy tili davriga xos sifatdosh shakli qoʻllangan: *mutakabbir*, *"Bülär uluq köngüllük, yavuz qiliqliq, mutakabbir kişilər türür"*

Arabcha oʻzlashmalar hozirgi oʻzbek adabiy tiliga munosabatiga koʻra, ikkiga ajratildi:

1. Hozirgi oʻzbek adabiy tilida qoʻllanadigan arabcha soʻzlar.
2. Hozirgi oʻzbek adabiy tilida qoʻllanmaydigan arabcha soʻzlar.

Hozirgi o'zbek adabiy tilida qo'llanadigan arabcha so'zlar struktur-morfologik jihatdan uchga ajratildi:

1. Asos holida qo'llanadigan arabcha so'zlar: *kitab, azāb, du'a, iymān, misl, ināyat, avlād*.

2. Sodda yasamalarga asos bo'lgan arabcha so'zlar: *misllik, imāmatliq, ḡammāzliq*.

3. Murakkab leksik birliklar tarkibida qo'llanadigan arabcha so'zlar: *afv qılmaq, qurbān qılmaq, ziyārat qılmaq* kabilar.

Arab tiliga oid bir qator so'zlar hozirgi o'zbek tilida mustaqil qo'llanmaydi, qo'shma birliklar tarkibida uchraydi: *muyassar, mušar-raf* kabi arabcha so'zlar hozirda qo'shma fe'llar tarkibida kuzatiladi.

Fors tilidan o'zlashgan leksik birliklar

"Merojnoma"da fors tilidan turkiy tilga o'zlashgan ko'pgina leksik birliklarni uchratish mumkin. Masalan: *darxāl, parvardigār, sarhaṇ, xuš, payḡambar, ḡoristān, pand, nāumid, nāmahram* kabilar shular jumlasidandir.

Forscha o'zlashmalarni ham ikki jihatiga ko'ra tahlil qilamiz.

1. Forscha leksik birliklarning eski turkiy adabiy tiliga munosabati. Asarda forscha leksik birliklarning eski turkiy adabiy tili davriga xos ma'nolari aks etgan. Asar leksikasidagi forscha o'zlashmalarning aksari eski turkiy adabiy tilida faol qo'llangan so'zlardan iborat: *Namaz* "Bärčä namaz qıldıuq" [Courteille 1882, 5], *ḡoristān*, "Bäsä ḡoristānlari ewläriniṇ, ešikindä edi", *payḡambar* "Bü Yaqub payḡambar bilä Yusuf payḡambar türür" *ranjida* [Courteille 1882, 11]. kabi so'zlar.

2. Forscha so'zlarning hozirgi o'zbek adabiy tiliga munosabati. Hozirgi o'zbek adabiy tilida qo'llanadigan forscha so'zlar struktur-morfologik jihatdan uchga ajratildi:

1. Asos holida qo'llanadigan forscha so'zlar: *pand, xuš*

2. Sodda yasamalarga asos bo'lgan forscha so'zlar: *sudxör, nāmahram*

3. Murakkab leksik birliklar tarkibida qo'llanadigan forscha so'zlar: *ranjida qılmaq, xušamad qılmaq, yād qılmaq*.

"Me'rojnoma"da qo'llanilgan leksik birliklar tasnifi

"Me'rojnoma" asarining turkiy tildagi tarjimasida qo'llanilgan leksik birliklar bir necha guruhga ajratiladi. Ulardan ba'zilarini keltirib o'tamiz:

1. Shaxs va shaxs faoliyati bilan bog'liq leksik birliklar.

2. Harakat-holatni bildiruvchi leksik birliklar.

3. Belgi-xususiyatni bildiruvchi leksik birliklar.
4. Zamon tushunchasini bildiruvchi leksik birliklar.
5. Makon tushunchasini bildiruvchi leksik birliklar.
6. Hayvon nomlarini bildiruvchi leksik birliklar.
7. Me'yor-o'lchov tushunchasini bildiruvchi leksik birliklar.

Leksik birliklar mundarijasidagi birlashtiruvchi hamda farqlovchi so'zlar ularni muayyan guruhlariga ajratishga asos bo'ladi. Negaki, "...nutq segmentining ifoda tomondan bo'laklarga bo'linishi qanchalik tabiiy bo'lsa, uning mazmuniy bo'lak (komponent)larga ajralishi ham shunchalik tabiiydir" [Martine 1963,453]. Har bir leksik birliklar guruhi o'z ichida kichikroq guruhlariga ajratildi, kichikroq guruhlar esa o'z navbatida yanada kichik mavzuviy guruhlariga bo'lindi.

Shaxs va shaxs faoliyati bilan bog'liq leksik birliklar

Shaxs va shaxs faoliyati bilan bog'liq bo'lgan guruhdagi so'zlarini quyidagi leksik guruhchalarga ajratib ko'rib chiqamiz:

1.1. Shaxs ismini bildiruvchi leksik guruh: *Abu Bakr, Umar, Usmān, Ali, Musā, Dāvud, Sulaymān.*

1.2. Tana a'zosini bildiruvchi leksik guruh: *ayaq, büt, ilg, ağız, boyun, baş.*

1.3. Shaxsning tashqi ko'rinishini ifodalovchi leksik guruh:

a) kiyim-kechak tushunchasini ifodalovchi so'zlar *tōn, na'lin;*

b) shaxs qiyofasini ifodalovchi so'zlar: *aq saqalliq, boyi tüklük.*

1.4. Shaxs fe'l-atvorini aks ettiruvchi leksik guruh:

a) shaxsning ijobiy fazilatlarini bildiruvchi atamalar: *mömin, yaqši qiliq, yumşaq söz;*

b) shaxsning salbiy xislatlarini aks ettiruvchi atamalar: *takabbur, xasadluq, munāfiq, zālim;*

1.5. Shaxs ruhiyati bilan bog'liq tushunchalarni ifodalovchi leksik guruh: *sevünçlük bolmaq, qauğuluq bolmaq, ranjida bolmaq.*

1.6. Shaxs e'tiqodi bilan bog'liq tushunchalarni ifodalovchi leksik guruh: *namaz qılmaq* (namoz o'qimoq), *du'a qılmaq* (duo qilmoq), *tā'at qılmaq* (ibodat qilmoq), *sajda* "Xudoga yukunish", *hamd-u sanā äytmək* "Allohga hamdu sano aytmoq) kabilar.

1.7. Shaxsga qarindoshlik, yaqinlik tushunchasini ifodalovchi leksik guruh: *ata-ana, oğul, qiz.*

Harakat-holatni bildiruvchi leksik birliklar.

Asarda shaxs, narsa-buyum harakati va holatini aks ettiruvchi leksik birliklardan iborat. Harakat-holatni bildiruvchi leksik birliklar quyidagicha guruhlandi:

- 1) harakat fe'llari: *tüt-, quy-, qiyna-, ber-*;
- 2) holat fe'llari: *böyun sun-, ranjida qil-*;
- 3) nutq fe'llari: *de-, äyt-, nasihat qil-, ğiybat sözla-*.

Belgi-xususiyyatni bildiruvchi leksik birliklar.

Belgi-xususiyyat bildiruvchi leksik birliklar rang bildiruvchi, shaxs fe'l-atvorini bildiruvchi kabi bir qator leksik guruhlardan iborat.

“Me’rojnoma”dagi belgi bildiruvchi leksik birliklarning asosiy qismi rang va xususiyyat bildiruvchi soʻzlardan iborat.

Asarda rang bildiruvchi *qara, aq, qizil* soʻzlari qoʻllangan.

Shaxs fe'l-atvorini bildiruvchi guruh: *munāfiq, hasadluq, uluĝ köngüllük, yaqši qiliqliq* “*Yumshaq sözlük, yaqši qiliqliq bōlĝil*”...

Shuningdek, asar matnida ta’mini bildiruvchi soʻzlar ham uchraydi: *ajuruq* (achchiq), *süyük* (shirin) “*Ul ikki süw süttin aqraq, bāldin sujukraq*” (U ikki suv sutdan oqroq, asaldan shirinroq).

Zamon tushunchasini bildiruvchi leksik birliklar

Asarda “zamon” tushunchasi bir qator mezonlar asosida belgilangan:

1. “Vaqt” tushunchasi uchun xoslangan yil, *kün, sāat* “*Bü xuruz bir fārištā türürkim tün-künniñ sāatlarin saqlab...*” [Courteille 1882, 8], terminlari orqali aks ettirilgan.

2. “Yil” tushunchasini 360 kun tarzida keladi: “*Antaqkim, üç yüz altmış künning savābi tāmām bōlĝay*” [Courteille 1882, 23].

Makon tushunchasini bildiruvchi leksik birliklar

“Me’rojnoma”da quyidagi geografik terminlar mavjud: *Maĝ-rib, Maşriq, tengiz, darya, sahrā, taĝ*. “*Jabrāil meni qanatı üzä mindürüb Qāf taĝıqa keltürdi*” [Courteille 1882, 23].

Asarda hududni ifodalovchi toponimlar kelgan: *Misr, Kufa, Nil, Frāt, Makka, Madina, Qāf, Minā*. “*Biri Nil daryasi türürkim Misr šāhridā aqar. Birisi Frāt türür, Kufa šāhridā aqar*”.

Hayvon nomlarini bildiruvchi leksik birliklar

“Me’rojnoma” matnida bir necha hayvon nomlari uchraydi: *tevā, at, arslan, tonguz, qačir, ešāk*. “*Buraq atliq bir jänvär keltürdilär. Eyärlik, yügänlik erdi. Qaçirdin kičikräk, ešäkdin uluqraq*”.

Me’yor-o’lchov tushunchasini bildiruvchi leksik birliklar

Muayyan hududni bosib o’tish oralig’idagi masofa o’lchovi

ifodalangan: *"Qalīnliġi beš yüz yilliq yol erdi".*

Hajmni ifodalovchi o'lchov: *"Yoġanliġi beš yüz yilliq erdi".*

"Me'rojnoma"da Islom dini bilan bog'liq leksik birliklar tizimi

Asarda Islom dini bilan bog'liq atamalarning katta bir qismi sof turkiychadir. Tarjimon bu asarni o'girish jarayonida turkiy tilda qadimdan qo'llanilib kelayotgan diniy atamalardan keng foydalangan. Shuningdek, tarjimada turkiy so'zlar bilan bir qatorda arab va fors tillaridan o'zlashgan atamalar ham uchraydi.

"Me'rojnoma"da *Allah* so'zi matnda keltirilgan arabcha hadisda, oxirzamon payg'ambari Muhammad (s.a.v.) tomonidan aytilgan *Bismillāhir Rahmānir Rahim* kalimasida, *Rasul* so'zi va chahoriyorlar madhidan so'ng kelgan. Bundan tashqari yana bir o'rinda – Rumaysa tomonidan aytilgan quyidagi jumlada ham kelgan: *"Rumaysa äytti: bale ya rasulullāh. Allah ta'ālā mengä rahmat qilib uçmaq ruzi qildi teb dedi"* [Courteille 1882, 32]. Mutarjim *Allah* so'zi o'rnida *Tāñri* so'zini qo'llagan. *Rabb* so'zi ham Qur'on oyatida kelgan. Bir o'rinda tarjimon *Parvardigār* so'zini qo'llagan.

Asarda Alloh sifatleri qo'yidagi tarzda ifodalangan:

1. *Bir-u bar* (Yakka, Vohid)
2. *Erklig* (Erkli, Qodir)
3. *Yaratqan* (Yaratgan)
4. *Törätkän* (Parvarishlagan)
5. *Qādir* (Qodir)
6. *Lam uazal* (Abadiy)
7. *Jalla jalalahu* (Eng ulug')

Xudoning qudrati – *Tāñriniñ qudrati*, xudoning inoyati – *Tāñriniñ ināyati*, xudoning yorlig'i – *Tāñriniñ yarluqı*, xudoning buyrug'i – *Tāñriniñ farmāni* deb yuritilgan.

"Xudodan tilamoq" tushunchasi *Tāñri ta'ālādin sörmäk, Tāñri ta'ālādin tilämäk* tarzida ifodalangan.

"Me'rojnoma"da "payg'ambar" – *rasul, payġambar*, uning sifatleri esa – *habib, ezgü, yigirmä tört miñ payġambarniñ sarvari* tarzida keltirilgan.

To'rt ulug' sahoba (chahoriyor)larning turkiy nomi - *tört eš* [Sodiqov, Omonov 2010, 95] bo'lib, tarjimon uning forsha variantini qo'llab, *čäriyār* deb bergan.

Asarda *"sahāba"* so'zi bir o'rinda – *"Yänä Mālik atliq sahāba Aliniñ qiz qarındaşı Ummuhaniy atliqdin rivāyat qilurkim"* jumlasida uchraydi [Courteille 1882, 2].

Asarda islomning besh farzi shunday ataladi:

iyman - iymon

namāz - namoz

roza - roʻza

haj - haj

ğazā, zakāt - zakot

“Merojnoma”da “qiyomat kuni” - *qiyāmat kuni* “*Qiyāmat kuni Taʼjri taʼālā meni tamuq ōtidā küydürmägäy*” (Qiyomat kuni Tangri taolo meni doʻzax oʻtida kuydirmagay) shuningdek, *bü kün* deb berilgan. “*Bülär yetim mālın yegän kişilär türür bü künden qörqmayın*” (Bular qiyomat kunidan qoʻrqmasdan yetimning haqini yegan kishilardir).

“Jannat” soʻzi asarda *uçmaq*, “doʻzax” esa *tamuq* deb atalgan.

Asarda “farz” soʻzi *fariza* deb kelgan. Besh farzdan biri boʻlmish namoz bilan bogʻliq atamalar quyidagicha kelgan: “namoz ruknlari” – *namaz arkāni*, “tahorat qilmoq” – *tahārat qılmaq*: “*men bu sözni eşitkač tahārat qılayın teb qoptum*” (Men bu soʻzni eshitgach, tahorat qilayin deb turdim), “namoz oʻqimoq” – *namaz qılmaq*: “*Barča namaz qıldıuq*” [Courteille 1882, 6]. (Hammamiz namoz oʻqidik), *namaz-niyaz qılmaq* “*Şukr qilib namaz niyaz qılğıl*”. Asarda azon – “bāñ namāz” tarzida ifodalangan. “*Qiyāmatqa tegürü bāñ namāz äytürdä meniñ atımnı aytqantın sönrä seniñ atıñnı aytqaylar teb. Rasul alayhi-s-sallām bü yarluqnı eşitti. Ersä köñli xuş böldi*”. [Courteille 1882, 30].

“Bu dunyo” tushunchasi –dunya, oxirat tushunchasi esa – āxirat deb atalgan. “Ziyorat qilmoq” - *ziyārat qılmaq*, “duo oʻqimoq” – *duʼa qılmaq* deb berilgan: *Taʼjri taʼalaniñ suyurgoliğa muşarraf bolğaysan, teb mengä duʼa qıldı*. “Qurbonlik qilmoq” tushunchasi – *qurbān qılmaq* tarzida keltirilgan: “*Sen parvardigoriñ üçün namaz qılğıl, qurbān qılğıl*” [Courteille 1882, 29].

“Merojnoma”da leksik birliklarning tanlanishini tadqiq etar ekanmiz, bu asar eski turkiy adabiy tilining fonetik, leksik, grammatik xususiyatlari oʻzida aks etgan nodir manba ekanligini koʻrsatadi.

Turkiy tildagi “Meʻrojnoma”da bir necha tarixiy sheva soʻzlarining mavjudligi, uning matni tarixiy shevashunoslik uchun ham muhim material boʻla olishini koʻrsatadi.

“Meʻrojnoma” leksikasi tarixiy-etimologik jihatdan oʻz qatlam va oʻzlashgan qatlamdan iborat. Asarda turkiy soʻzlar XI–XV asrlar eski turkiy adabiy tili lugʻat boyligining asosini tashkil etadi.

Asar matnida hozirgi kunda isteʼmoldan chiqqan soʻzlarning

qo'llanilganini ko'rishimiz mumkin. Asarda bunday so'zlarning aksari sof turkiy bo'lib, ayrim hollarda arab va fors tillaridan o'zlashgan leksik birliklar ham uchraydi.

"Me'rojnama"da eski turkiy tili davriga xos o'zlashmalar faol qo'llangan. Forscha, arabcha so'zlarni hozirgi o'zbek adabiy tiliga qiyoslash natijasida leksik birliklar mundarijasida o'zgarishlar yuz bergani kuzatildi. Asar leksikasidagi o'zlashmalar hozirgi o'zbek adabiy tilida qo'llanadigan, hozirgi o'zbek adabiy tilida qo'llanmaydigan so'zlardan iborat.

Adabiyotlar

АН-НАИМ. *Арабча-ўзбекча луғат*. 2003. Тошкент.

Древнетюркский словарь. 1969. Ленинград.

Мартине, А. 1963. "Основы общей лингвистики". V сб. *Новое в лингвистики*. III. Москва.

Courteille, Pavet de. 1882. *Mirâdj-nâmeh*. Récit de l'Ascension de Mahomet au Ciel Composé A.H. 840/1436-1437. Amsterdam: Philo Press.

Sodiqov, Q. 2009. *Turkiy til tarixi*. Toshkent.

Содиқов, Қ. 2008. *Эски туркий ёзувлар*. Тошкент.

Sodiqov, Q., Omonov, Q. 2010. *O'zbek tilining yozma uslublari tarixidan* Toshkent.

Қўчқортоев, И. 1977. *Сўз маъноси ва унинг валентлиги*. Тошкент.

Рабғузий, Н. 1990. *Қисаси Рабғузий*. Тошкент: Ёзувчи.

Ўзбек халқ шевалари луғати. 1971. Тошкент.

Рубинчик, Ю. А. 1970. *Персидско-русский словарь*. Москва.

Lexical and morphological features of the language of “Mirajname”

Jahongir Turdiev¹

Abstract

This article is devoted to the linguistic features of the Turkic work "Mirajname". It analyzes the lexical and morphological features of the language of the work from a linguistic point of view. Since the morphemic structure of the word changes in the course of the historical development of the language, in its analysis it is important to distinguish between historical and modern issues. These aspects are emphasized when highlighting the linguistic features of the work. The article also discusses the dialect words and the use of Islamic terms used in the work. In addition, the article discusses the relationship between words and morphemic structure used in "Mirajname" of the modern Uzbek literary language.

Key words: *türkic language, lexicological research, lexical unit, morpheme, affix, Islamic terms, Persian words, Arabic words.*

References

- AN-NAIM. *Arabcha-o'zbekcha lug'at*. 2003. Toshkent.
- Drevnetyurkskiy slovar*. 1969. Leningrad.
- Martine, A. 1963. *Osnovi obshiy lingvistiki*. V sb. "Novoe v lingvistiki" III. Moskva.
- Courteille, Pavet de. 1882. *Mirâdj-nâmeh*. Récit de l'Ascension de Mahomet au Ciel Composé A.H. 840/1436-1437. Amsterdam: Philo Press.
- Sodiqov, Q. 2009. *Turkiy til tarixi*. Toshkent.
- Sodiqov, Q. 2008. *Eski turkiy yozuvlar*. Toshkent.
- Sodiqov, Q., Omonov, Q. 2010. *O'zbek tilining yozma uslublari tarixidan* Toshkent.
- Qo'chqorto'ev, I. 1977. *So'z ma'nosi va uning valentligi*. Toshkent.
- Rabg'uziy, N. 1990. *Qisasi Rabg'uziy*. Toshkent: Yozuvchi.
- O'zbek xalq shevalari lug'ati*. 1971. Toshkent.
- Rubinchik, Y. A. 1970. *Persidsko-russkiy slovar*. Moskva.

---

¹Jahongir Z. Turdiev– PhD student, Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi.

E-mail: jahongirshoh15@mail.ru

ORCID ID: 0000-0001-5244-8542

For citation: Turdiev, J. Z. 2022. "Lexical and morphological features of the language of “Mirajname”. *Golden scripts* 3: 93–104.

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

“Oltin bitiglar – Golden Scripts” jurnali – Sharq adabiyoti va madaniyati, ijtimoiy-ma’naviy hayoti, tilshunoslik va aniq fanlar, dinshunoslik va ilohiyotshunoslikka oid ahamiyatli qo’lyozma manbalar, xalq og’zaki ijodi namunalariga bag’ishlangan ilmiy tadqiqotlar xulosalarini chop etishga mo’ljallangan.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo’lyozmalar yil davomida o’zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, turkiy tillarda topshirilishi mumkin. Agar muallif o’z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr etmoqchi bo’lsa, unda qo’lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etishi kerak.

Qo’lyozmalar MS Word (.doc) formatida (oltinbitiglar@gmail.com) elektron pochta-siga yuborilishi kerak. Iqtiboslar va izohlar bo’yicha MS Word menejerini qo’llash lozim.

Barcha qo’lyozmalar muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma’lumot bilan yuboriladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig’i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o’ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo’lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantirilishi lozim.

Maqola matni 3 000–5 000 so’zdan iborat bo’lishi kerak.

100–150 so’zdan iborat o’zbek va ingliz tillaridagi abstrakt (annotatsiya) va 5–10 so’zdan kam bo’lmagan kalit so’zlar (o’zbek va ingliz tillarida). Abstrakt maqolaning maqsadi, metodologiyasi va natijalarini qisqacha ifodalashi kerak.

Adabiyotlar ro’yxati 5 sahifadan oshmasligi lozim.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo’lishi mumkin) 1500 so’zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so’ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo’limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to’q bo’yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o’zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tillarda yozilgan bo’lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola sarlavhasidan keyin sahifaning o’ng chetida muallifning ism-familiyasi yozilib, oxiriga yulduzcha (*) ishorasi

qo'yiladi va sahifa pastida muallif haqida quyidagi qisqa ma'lumotlar beriladi: F.I.O., ilmiy daraja va unvon; ish joyi; e-pochta va ORCID ID (raqami).

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – *yotiq*, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki" shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida ( ) satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [ ] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satrboshidan, boshqa barcha qatorlari abzasdan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

6.1. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

Matnda qo'lyozma (toshbosma)ga havola berish:

[Xondamir, Makorim, 17^a]

7.2. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011. *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2011, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Sirojiddinov 2011(a), 99]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Vohidov, Rahim va Husniddin Eshonqulov. 2006. *O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi*. Toshkent: Adabiyot jamg'armasi nashriyoti.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va Eshonqulov 2006, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq muallifi bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismi to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda, birinchi muallifning ismi yozilib, davomida *va boshqalar* deb ko'rsatiladi:

[Familiya va boshqalar nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Navoiy ijodida Ya'juj-Ma'juj obrazi." *Alisher Navoiy va XXI asr*, Shuhrat Sirojiddinov muharrirligida, 130 – 133. Toshkent: Mashhur-press.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 131]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL.
Foydalanilgan sana.

Adizova, Iqboloy. 2020. *Thinker poetess of the East*. Germany:
Lambert Academic Publishing. <https://www.lap-publishing.com/>. 12.07.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Adizova 2020, 11]

Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar:
Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek
matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti.
<http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 1987, 19-hujjat]

7.3. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni:
maqola sahifalari.

Alimuhamedov, Rixsitilla. 2018. "Qadimgi turk-moniy adabiyoti."
Oltin bitiglar 1: 65 – 76.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Alimuhamedov 2018, 70]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Saddi Iskandariy" dostonidagi adabiy ta'sir va o'ziga xoslik masalasi xususida." *O'zbekistonda xorijiy tillar* 3: 229 – 235. doi: 10.36078/1596780050.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 231]

7.4. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro'yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo'yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo'lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko'rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr

sanasi.

Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. "Jomiy "Xamsa" yozganmi?" *O'zbekiston adabiyoti va san'ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Sobirov, Ergash va Akmal Kenjayev. 2010. "Milliy qadriyat va globallashuv". *New York Times*, 27.02. <http://www.nytimes.com/28/us/28health.html>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sobirov va Kenjayev 2010, 17]

Maqola so'ngida foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro'yxati ikki qismdan iborat bo'lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko'rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini "*The Chicago Manual of Style, 16th Edition*" qo'llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko'rib olishingiz mumkin.

Ushbu son “Oltin bitiglar” tahririyatida sahifalandi.
Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi 103-uy.
e-mail: oltinbitiglar@gmail.com
Tel.: +99894 697-97-04

Bosishga 30. 09. 2022-yilda ruxsat etildi
Qog'oz bichimi 70x100 1/16/.
nashriyot bosma tabog'i: 8

Jurnal 2017-yil 26 oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot va axborot
agentligi tomonidan № 0940 raqami bilan ro'yxatdan o'tgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc)
dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan
ro'yxatga kiritilgan.

Tahririyatga kelgan qo'lyozmalar taqriz qilinmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi.

“Mashhur-Press” bosmaxonasida chop etildi.
Buyurtma №0440 Adadi 300 dona.
Bosmaxona manzili:100129 Toshkent, Markaz 15, 1-uy. Tel.: +99890 900 75 77,
+99894 659 94 62